

اشتباهی که برنمی‌گردد

منوچهر ستوده

سپاه ازبک با پیشوائی عبدالؤمن خان در حدود ماه‌هایی رجب یا شعبان سال ۹۹۷ و اواخر بهار سال شمسی، یا بقول مؤلف عالم آرا (پیش از آنکه محصولات بحصاد رسد) یورش خود را آغاز کرد و ابتدا نیشابور را در محاصره گرفت. بعد از آنکه سپاه ازبک همه نیروهایش را جمع کرد بسوی مشهد در حرکت آمد و در «حوض تونی که نیم فرسخی شهر است نزول نمود» امت خان استاجلو حاکم مشهد در همان زمان مورد بغض امرای قزلباش مجاور خود قرار گرفته بود. پیشوائی آنها را هم «بوداق خان چگتی» حاکم خوشان داشت که یاران خویش را برای حمله به مشهد گرد آورده بود. امت خان ابتدا خبر تهاجم ازبکها را برای شاه به قزوین فرستاد، پس از آن هم «برج و باره و فصیل و دروازه شهر بند بیرون را به قدر مقدور استحکام داده بر هر برجی از جنود قزلباشیه و اهالی و اعیان مشهد مستحفظان گماشته و بمدافعه و قلعه داری مشغول شدند» و «تا مدت چهار ماه در غایت یأس و حرمان با اعدا مقاومت خود... تا رفته رفته کار به اضطرار انجامیده چون کار حفاظت از باروی بیرونی شهر سخت شد مدافعان «دست از محافظت بیرون شهر باز داشته، حصار اندرون را نیز چند گاه محافظت نمودند.» اما آن حصار نیز عاقبت بر روی لشکر مهاجم گشوده شد و مدافعان شهر بویژه غازیان استاجلو و سایر مردم به صحن آستانه مقدسه جمع شده، حصار روضه مقدسه را پناه خود ساخته به محاربه مشغول شدند. جمیع سادات و علماء و خدام و مدرسان سرکار فیض آثار و صلحا و اتقیاء هم که به مشهد بودند... به آن جا جمع شده به دعا اشتغال داشتند»

ورود ازبکان بداخل شهر در روز یکشنبه بیستم ذی قعدة ۹۹۷ بود» پس از آن داخل صحن شدند و امت خان و غازیان قزلباش را کشتند. عبدالؤمن شخصاً «در صفة امیر علیشیر ایستاد» و دستور هجوم به داخل حرم و قتل پناهندگان را صادر کرد. از مشاهیری

با افزودن مقدمه آقای اسماعیل رحمت‌آف بر کتاب ظفرنامه خسروی مسلماً مقداری از کار تحشیه کتاب از دوش بنده برداشته شد. این افزایش نقاط ضعف تاریخی کتاب را چنانکه باید روشن نکرده است. خانم نادره جلالی در آینه میراث سال دوم شماره ۳ و ۴ صفحات ۳۸ و ۳۹ و ۴۰ به این کاستیها اشاره کرده اند و در بیشتر موارد هم حق بطرف ایشان است. جز در دو سه مورد که بنده رسم الخط کتاب را چنانکه در فارسی تاجیکی بود حفظ کرده بودم و ایشان به تغییر و تبدیل آن معتقدند نظیر: ایروز به جای امروز.

در مورد اشتباه مؤلف هم درباره انگلیسها در صفحه ۳۹ آقای رحمت اف اشاره به این موضوع کرده اند و چنانکه باید شرح آن را نوشته اند.

اما موضوعی که اشتباه صریح مخلص است مسئله غارت کتابخانه آستان قدس بدست روسها است که اشتباهی «لپی» نیست و دلیل قاطعی بر بی توجهی مخلص بوده که فقط به مسموعات تکیه کرده ام.

با پرسش از مرکز خراسان شناسی، آقای دکتر مهدی جلیلی -مدیر عامل- چنین جواب داده اند:

«درباره غارت کتابخانه آستان قدس رضوی توسط روسها، متأسفانه ما هم اطلاع دقیقی نداریم الا آنکه در حدود سالهای ۹۹۷ تا ۱۰۰۶ هـ. ق و زمان سلطه ازبکها بر خراسان و مشهد البته نفایس کتابخانه حضرت غارت شده (که منابع مربوط به همراه یک جلد کتاب تاریخ مشهد تقدیم می گردد) اگر همان نفایس و کتب بعداً بدست روسها افتاده باشد محتمل است.»

با مراجعه به کتاب تاریخ شهر مشهد تألیف آقای مهدی سیدی به مطالب زیر بر می خوریم که از نظر مزید اطلاعات خوانندگان به نقل آن مبادرت می شود.

اسلام جمع شده بود از مصاحف به خط شریف حضرت ائمه معصومین و استادان ما تقدم، مثل یاقوت مستعصمی و استادان سته و دیگر کتاب علمی و فارسی که از حیز احصاً بیرون بود به دست ازبکان بی تمیز نادان در آمده، آن دُرر گرانمایه را چون خرف ریزه بی بها به یکدیگر می فروختند. « (عالم آرا ۴۱۳۱)

همین کتب است که روسها پس از تسخیر ورارود و خوارزم صاحب آنها شدند و نفایس آنها را به مسکو و لنین گراد بردند. و همین کتب است که آقای ازبایوف آنها را میراث پدران خود می دانست و حاضر نشد فیلمهای کتب مورد نیاز ما را به ما بدهد. بنابراین روسها در جنگ بین الملل اول کتابی از کتابخانه آستان قدس رضوی نبرده اند.

با خواندن نقد خانم نادره جلالی، بنده متوجه شدم که بر اثر کهولت (۸۸ سالگی) کدورتی در دقت و امعان نظر مخلص پیدا شده و دوران سرکشیهای قلم رسیده است. بهتر است دامن تصحیح و تحشیه را فراهم چینم و به کاری که دقت و ممارست لازم دارد نپردازم و قالب این خشت بر آتش فکنم و خشت نوا از قالب دیگر بزنم با اینکه همه می دانیم (لکل عالم هفوة و لکل جواد کبوة). خدایا در زندگی، ما را به راه راست هدایت کن - اهدنا الصراط المستقیم.

*

که آن روز در داخل حرم کشته و یا اسیر شدند یکی «مولانا محمد مشکک رستمدراری بود که «قرب بیست سال در آن روضه... به تدریس اشتغال داشت» دیگری «میرعلی مفضل استرآبادی» بود که مدت سی سال مجاورت و قرب پانزده سال تولیت آستانه را داشت. دیگری «میرمحمد حسین مشهور به «میر بالای سر» از سادات وصلحای شهر بود که «همیشه در بالای سر ضریح مبارک به نماز و طاعت و تلاوت قیام می نمود... و در آن روز در بالای سر نشسته به تلاوت مشغول بود که یکی از ازبکان... دست در کمر او زده بیرون می کشید. میر بیچاره از هول خان... دست بر پنجره ضریح مبارک زده محکم گرفت. اما از یک دیگری شمشیری انداخته قطع ید او نمود و دستش در محجر مانده، او را بیرون کشیده، پاره پاره کردند. «افادت پناه مجتهدالزمانی مولانا عبدالله شوشتری هم بخانه چراغخانه که در دارالسیاده است و محل روزنه و روشنائی نداشت مختفی گشته بود، بدست ازبکان افتاد و اسیر گردید. « نوشته اند که پنج هزار و هفتصد کس در آستانه و آن حوالی به قتل آمدند. سه روز قتل و غارت در داخل حرم و شهر تداوم داشت «روضه مقدسه هم بباد تاراج رفت. قنادیل طلا و نقره و شمعدان ها که از حیز تعداد بیرون بود و مفروشات و ظروف و اوانی چینی و کتابخانه سرکار فیض آثار که در تمادی ایام از اقصی بلاد

برگه اشتراک آینه میراث

آینه میراث

- علاقه مندان آینه میراث می توانند با توجه به شرایط زیر و تکمیل جدول پشت این صفحه برای اشتراک یکساله مجله ارقام نمایند.
- هزینه اشتراک سالانه در ایران ۲۰۰۰۰ ریال و در خارج از ایران ۴۰ دلار است. با اضافه کردن مبلغ ۵۰۰۰ ریال به هزینه اشتراک می توانید آینه میراث را در داخل ایران با پست سفارشی دریافت کنید.
- هزینه اشتراک را می توانید از طریق کلیه شعب بانک ملی ایران در داخل و خارج کشور به شماره حساب ۱۰۱۴۶۰، بانک ملی ایران، شعبه دانشگاه (شناسه ۸۷) به نام مرکز نشر میراث مکتوب واریز نمایید.
- جدول تکمیل شده اشتراک را به همراه اصل سند واریز وجه به نشانی پستی آینه میراث (تهران، صندوق پستی ۵۶۹-۱۳۱۸۵) ارسال فرمایید.
- در صورتی که سه ماه پس از اشتراک، آینه میراث به دست شما نرسید حتما علت را از مرکز نشر میراث مکتوب پیگیری نمایید.
- رونوشت سند بانکی را تا پایان زمان اشتراک نزد خود حفظ نمایید.